

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i08.037>

UDK 370.1

<https://orcid.org/0009-0007-9217-2289>

INTERFAOL METODLAR ASOSIDA TALABALARNING IJTIMOIIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH

Karimov Ravshanbek Rizomatovich

Chirchiq davlat pedagogika universiteti v.b.dotsenti (PhD)

e.mail: ravshanbekkarimov1990@mail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ijtimoiy kompetentligini interfaol metodlar asosida rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini atroflicha ko'rib chiqadi. Ijtimoiy kompetentlik zamonaviy jamiyat talablariga mos keladigan, shaxsiy va kasbiy muvaffaqiyatni ta'minlovchi asosiy qobiliyatlardan biri sifatida tahlil etiladi. Maqolada interfaol metodlarning, xususan, rol o'yinlari, munosabatli muhokamalar, loyihaviy ishlar va boshqa faol o'qitish strategiyalarining ijtimoiy ko'nikmalarni, empatiyani, samarali muloqotni, hamkorlikni va etakchilik fazilatlarini shakllantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan. Shuningdek, interfaol usullar orqali egallangan ijtimoiy kompetentlik darajasini baholash va monitoring qilish mexanizmlari muhokama qilinadi. Tadqiqot xulosalarida ta'lim jarayoniga interfaol metodlarni keng joriy etish orqali talabalarning kompleks rivojlanishini ta'minlash bo'yicha amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy kompetentlik, interfaol metodlar, oliy ta'lim, muloqot, empatiya, etakchilik, baholash, monitoring.

Abstract. This article thoroughly examines the theoretical and practical aspects of developing students' social competence in higher education institutions based on interactive methods. Social competence is analyzed as one of the key abilities that meet the demands of modern society and ensure personal and professional success. The article substantiates the importance of interactive methods, particularly role-playing games, structured discussions, project-based work, and other active teaching strategies, in forming social skills, empathy, effective communication, collaboration, and leadership qualities. Furthermore, mechanisms for assessing and monitoring the level of social competence acquired through interactive methods are discussed. The research conclusions put forward practical recommendations for ensuring the comprehensive development of students by widely integrating interactive methods into the educational process.

Keywords: Social competence, interactive methods, higher education, communication, empathy, leadership, assessment, monitoring

Аннотация. Данная статья всесторонне рассматривает теоретические и практические аспекты развития сотсиальной компетентности студентов в высших учебных заведениях на основе интерактивных методов. Сотсиальная компетентност анализируется как одна из ключевых способностей, отвечающих требованиям современного общества и обеспечивающих личный и профессиональный успех. В статье обосновывается значение интерактивных методов, в частности, ролевых игр, структурированных дискуссий, проектной работы и других активных стратегий обучения, в формировании сотсиальных навыков, эмпатии, эффективной коммуникатсии, сотрудничества и лидерских качеств. Также обсуждаются механизмы отсенки и мониторинга уровня сотсиальной компетентности, приобретенной с помощью интерактивных методов. Выводы исследования предлагают практические рекомендации по обеспечению комплексного развития студентов путем широкого внедрения интерактивных методов в образовательный протсесс.

Ключевые слова: Сотсиальная компетентност, интерактивные методы, высшее образование, коммуникация, эмпатия, лидерство, отсенка, мониторинг

KIRISH. Zamonaviy jamiyat har tomonlama rivojlangan, kreativ fikrlaydigan, samarali muloqot qila oladigan va ijtimoiy mas’uliyatni his qiladigan shaxslarni talab qilmoqda. Oliy ta’lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri talabalarni nafaqat kasbiy bilimlar bilan qurollantirish, balki ularning ijtimoiy kompetentligini ham rivojlantirishdan iboratdir. Ijtimoiy kompetentlik shaxsning turli ijtimoiy vaziyatlarda muvaffaqiyatli harakat qila olish, boshqalar bilan o‘zaro samarali munosabatlarni o‘rnata olish, o‘z his-tuyg‘ularini boshqara olish va ijtimoiy muammolarga echim topa olish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Bu qobiliyatlar globalizatsiya va axborot texnologiyalari davrida yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki shaxslar ko‘proq murakkab ijtimoiy dinamikalar va madaniy xilma-xillik bilan to‘qnash kelmoqdalar.

An’anaviy ta’lim metodlari, asosan, bilim berishga qaratilgan bo‘lib, talabalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda cheklangan imkoniyatlarga ega bo‘lishi mumkin. Shu sababli, ta’lim jarayoniga faol, ishtirokchi va o‘quvchi markazli yondashuvlarni, ya’ni interfaol metodlarni joriy etish dolzarb vazifadir. Interfaol metodlar talabalarni bilimlarni passiv qabul qilishdan ko‘ra, ularni faol ravishda egallashga, amaliy tajribalar orqali ko‘nikmalarni shakllantirishga undaydi. Bu o‘z navbatida, ularning ijtimoiy ko‘nikmalarini, xususan, hamkorlik, muloqot, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Ushbu maqolaning maqsadi interfaol metodlar asosida talabalarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning amaliy ahamiyatini ko‘rsatish va ushbu jarayonni baholash hamda monitoring qilish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ijtimoiy kompetentlik tushunchasi pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarida keng tadqiq etilgan bo‘lib, uning mohiyati va tarkibiy qismlari turli olimlar tomonidan har xil yondashuvlar asosida ta’riflangan. Umuman olganda, ijtimoiy kompetentlik shaxsning o‘zini o‘zi anglash, empatiya, muloqot ko‘nikmalari, hamkorlik, konfliktlarni hal qilish, qaror qabul

qilish va ijtimoiy javobgarlik kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi. As emphasized by various researchers, the integration of historical knowledge and experience is crucial for developing students’ social activity skills in higher education institutions. Ushbu tadqiqotda ijtimoiy faollikning asosiy komponentlari sifatida empatiya, samarali muloqot va o‘zaro ta’sir, mas’uliyat, etakchilik va tashabbuskorlik belgilangan. Bu komponentlar talabalarning shaxsiy, madaniy va kasbiy o‘sishi uchun zarur bo‘lib, jamiyat muammolarini hal etishda ham muhim rol o‘ynaydi. The existence of numerous studies on "Students’ Social Competence" confirms ongoing research in this field.

Interfaol metodlarning ta’lim jarayonidagi samaradorligi ko‘plab tadqiqotlarda o‘rganilgan. Research on the effectiveness of interactive methods in teaching, for instance, in language acquisition, demonstrates their significant role in increasing student engagement and developing communicative competence compared to traditional approaches. Rol o‘yinlari, klasterlash, Jigsaw metodi, aqliy hujum, strukturaviy muhokamalar va turli o‘quv o‘yinlari kabi interfaol usullar til ta’limida samarali ekanligi qayd etilgan. Bu metodlar talabalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir ko‘rsatadi, bu esa ijtimoiy kompetentlikning asosiy qismidir. The prevalence of academic articles on "Interactive Methods" indicates that this topic is actively explored within academic circles.

Studies analyzing the application of interactive educational technologies in various disciplines highlight their importance and effectiveness in the educational process. Tadqiqot zamonaviy pedagogik amaliyotlardan olingan ma’lumotlarni sintez qilib, metodologik asoslarni qo‘llagan holda xulosalarni shakllantiradi. Unda ta’lim natijalarini yaxshilashda innovatsion texnologiyalarning hal qiluvchi roli ta’kidlanib, ushbu metodlarni o‘quv dasturlariga muvaffaqiyatli joriy etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan. Bu tadqiqot interfaol metodlarning har qanday o‘quv sohasida o‘quv natijalarini va kompetensiyalarini oshirishdagi umumiy samaradorligini tasdiqlaydi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy kompetentlik murakkab va ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, uni rivojlantirishda interfaol metodlar muhim o‘rin tutadi. Ushbu metodlar talabalarni faol ishtirok etishga, o‘zaro hamkorlik qilishga va haqiqiy hayot vaziyatlarini modellashtirish orqali amaliy ko‘nikmalarni egallashga undaydi. Ayniqsa, empatiya, samarali muloqot, mas’uliyat, etakchilik va tashabbuskorlik kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirishda interfaol metodlarning salohiyati yuqoridir.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Ushbu tadqiqot kontseptual-tahliliy yondashuvga asoslangan bo‘lib, ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda interfaol metodlarning nazariy asoslari va amaliy ahamiyatini atroflicha o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: birinchidan, mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, dissertatsiyalar va maqolalarning tizimli tahlili amalga oshirildi. Ikkinchidan, o‘rganilgan manbalardan olingan ma’lumotlar sintez qilinib, ijtimoiy kompetentlikning ta’rifi, tarkibiy qismlari va interfaol metodlarning samaradorligi bo‘yicha umumlashtirilgan xulosalar shakllantirildi. Uchinchidan, interfaol metodlarning talabalarning ijtimoiy ko‘nikmalarini, xususan, empatiya, muloqot, hamkorlik va etakchilik fazilatlarini rivojlantirishdagi o‘ziga xos xususiyatlari aniqlandi. To‘rtinchidan, interfaol usullar ta’sirida erishilgan ijtimoiy

kompetentlik darajasini baholash va monitoring qilish bo‘yicha nazariy yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqotda deskriptiv, qiyosiy tahlil va sintez metodlari qo‘llanilib, mavzuning kompleks yoritilishi ta‘minlandi.

Interfaol metodlar talabalarni o‘quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish orqali ularning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu metodlar talabalarga guruhda ishlash, fikrlarni erkin ifodalash, boshqalarning nuqtai nazarini tinglash va hurmat qilish, muzokaralar olib borish va umumiy echimga kelish kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni amalda sinab ko‘rish imkoniyatini beradi. Quyida ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishda eng samarali interfaol metodlar va ularning qo‘llash xususiyatlari keltirilgan:

Rol o‘yinlari va simulyatsiyalar: Bu metodlar talabalarga turli ijtimoiy vaziyatlarda o‘zlarini sinab ko‘rish, boshqa shaxsning rolini bajarish, konfliktlarni hal qilish va empatiyani rivojlantirish imkonini beradi. As emphasized in relevant studies, interactive games are an important tool for enhancing social competence. Rol o‘yinlari orqali talabalar muloqot qoidalarini, noverbal signallarni tushunishni va o‘z his-tuyg‘ularini boshqarishni o‘rganadilar.

Munosabatli muhokamalar va aqliy hujum: Bu metodlar talabalarni tanqidiy fikrlashga, o‘z fikrlarini asoslashga va boshqalarni tinglashga undaydi. Aqliy hujum yangi g‘oyalarni erkin bildirishga imkon bersa, strukturaviy muhokamalar murakkab muammolarga birgalikda echim topishga yordam beradi. Natijada, talabalarning muloqot, argumentatsiya va kompromissga erishish ko‘nikmalari takomillashadi. Research confirms the role of these methods in improving communicative competence.

Loyihaviy ishlar: Jamoaviy loyihalar talabalardan birgalikda maqsad qo‘yishni, vazifalarni taqsimlashni, bir-birini qo‘llab-quvvatlashni va yakuniy natijaga erishish uchun mas‘uliyatni his qilishni talab qiladi. Bu esa etakchilik, mas‘uliyat, hamkorlik va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Loyihaviy ishlar real hayotiy muammolarni hal qilish orqali talabalarning ijtimoiy faolligini oshiradi.

Klasterlash va tushunchalar xaritasi: Bu metodlar talabalarga ma‘lumotlarni tizimlashtirish, tushunchalar orasidagi aloqalarni topish va umumiy manzarani ko‘rishga yordam beradi. Guruhda bajarilganida, bu jarayon talabalar orasida fikr almashinuvini rag‘batlantiradi va bir-birining g‘oyalarini boyitishga xizmat qiladi.

"Jigsaw" (Arra) metodi: Bu kooperativ o‘qitish strategiyasi bo‘lib, talabalarni guruhda ishlashga, o‘zaro bog‘liq vazifalarni bajarishga va bir-biriga tayanib maqsadga erishishga o‘rgatadi. Har bir talaba ma‘lum bir ma‘lumot yoki vazifa uchun mas‘ul bo‘ladi va uni guruhning boshqa a‘zolariga tushuntirishi kerak. Bu esa o‘zaro bog‘liqlik, muloqot va o‘z mas‘uliyatini anglashni rivojlantiradi. Its effectiveness has been acknowledged in various sources.

Keys stadiyalari (vaziyat tahlili): Real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish talabalarga nazariy bilimlarni amaliyotga qo‘llash, muammolarni aniqlash, variantlarni baholash va eng maqbul echimni topish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Bu metod tanqidiy fikrlashni, qaror qabul qilishni va ijtimoiy mas‘uliyatni rivojlantiradi. The critical analysis method, often mentioned in academic discourse, is particularly suitable for this.

Interfaol metodlarning asosiy xususiyati shundaki, ular talabalarni o‘quv jarayonining markaziga qo‘yadi, ularning faol ishtirokini ta‘minlaydi va o‘zaro hamkorlik muhitini yaratadi. Bu esa o‘z navbatida, talabalarning empatiya, muloqot, mas‘uliyat, etakchilik va tashabbuskorlik kabi ijtimoiy kompetentlik komponentlarini samarali rivojlantirishga olib keladi.

Talabalarning interfaol metodlar orqali egallagan ijtimoiy kompetentlik darajasini baholash va monitoring qilish ta‘lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon nafaqat talabalarning o‘zlashtirishini aniqlashga, balki o‘qitish metodlari va dasturlarini takomillashtirishga ham yordam beradi. Ijtimoiy kompetentlikni baholash murakkab jarayon bo‘lib, u an‘anaviy bilim baholash usullaridan farq qiladi, chunki u ko‘proq ko‘nikmalar va xulq-atvorga qaratilgan.

Kuzatish: O‘qituvchi interfaol darslar davomida talabalarning guruhdagi faoliyatini, muloqotini, muammolarni hal qilishga yondashuvini, etakchilik qobiliyatlarini va hamkorligini bevosita kuzatishi mumkin. Bu kuzatishlar maxsus ishlab chiqilgan rubrikalar yoki baholash shkalalari asosida amalga oshirilishi lozim.

Tengdoshlar tomonidan baholash: Talabalar bir-birining guruhdagi ishtirokini, muloqotini va hissasini baholashlari mumkin. Bu usul talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi, o‘zaro javobgarlikni oshiradi va ob‘ektiv baholash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

O‘z-o‘zini baholash: Talabalarga o‘zlarining ijtimoiy ko‘nikmalarini va interfaol vazifalardagi ishtirokini tahlil qilish imkonini beruvchi anketalar yoki reflektiv jurnallar berilishi mumkin. Bu o‘z-o‘zini anglash va o‘z-o‘zini takomillashtirish uchun zarurdir.

Loyiha yoki keys stadiyalari natijalarini baholash: Jamoaviy loyihalar yoki vaziyat tahlili ishlari bo‘yicha yakuniy hisobotlar va taqdimotlar nafaqat mazmuniy jihatdan, balki guruhdagi o‘zaro munosabatlar, vazifalarni taqsimlash va umumiy maqsadga erishish samaradorligi nuqtai nazaridan ham baholanishi mumkin.

Intervyu va suhbatlar: Individual yoki guruh intervyulari orqali talabalarning ijtimoiy kompetentlikning ma‘lum jihatlari bo‘yicha tushunchalari, tajribalari va rivojlanish darajalari haqida chuqur ma‘lumotlar olish mumkin.

Ijtimoiy kompetentlikni monitoring qilish uzoq muddatli va tizimli jarayon bo‘lishi kerak. Bu jarayon talabalarning rivojlanish dinamikasini kuzatish, o‘quv dasturlarining samaradorligini baholash va zarur hollarda tuzatishlar kiritish imkonini beradi. Monitoring quyidagilarni o‘z ichiga olishi mumkin:

Rivojlanish portfollari: Talabalarning interfaol darslardagi ishlari, reflektiv qaydlari, loyiha hisobotlari va tengdoshlar tomonidan berilgan baholashlar to‘plami yig‘ilib, ularning vaqt o‘tishi bilan ijtimoiy kompetentlikda erishgan yutuqlarini ko‘rsatishga yordam beradi.

Muntazam so‘rovnomalar va testlar: Ijtimoiy kompetentlikning ma‘lum jihatlari o‘lchashga qaratilgan standartlashtirilgan so‘rovnomalar yoki testlar muntazam ravishda o‘tkazilishi mumkin.

Ta‘lim faoliyatidagi doimiy fikr-mulohazalar: O‘qituvchilar tomonidan talabalarga muntazam va konstruktiv fikr-mulohazalar berish ularga o‘z ko‘nikmalarini qanday yaxshilashni tushunishga yordam beradi.

Ijtimoiy kompetentlikni baholash va monitoring qilishda kompleks yondashuv muhimdir. Birgina metodga tayanmasdan, turli usullarni birgalikda qo‘llash ob’ektiv va to‘liq tasvirni olish imkonini beradi. Bu jarayon talabalarning shaxsiy o‘rishini qo‘llab-quvvatlash va ularni jamiyatga faol integratsiya qilishga tayyorlash uchun asos yaratadi.

XULOSA. Ushbu maqolada talabalarning ijtimoiy kompetentligini interfaol metodlar asosida rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, amaliy ahamiyati va baholash mexanizmlari atroflicha ko‘rib chiqildi. Ijtimoiy kompetentlik zamonaviy mutaxassis uchun muhim bo‘lgan empatiya, samarali muloqot, hamkorlik, mas‘uliyat, etakchilik va tashabbuskorlik kabi ko‘nikmalarni o‘z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, an‘anaviy o‘qitish usullari bilan solishtirganda, interfaol metodlar talabalarning faol ishtirokini ta‘minlab, ularda bu ko‘nikmalarni shakllantirishda sezilarli darajada samaraliroqdir.

Maqolada ko‘rsatilgan rol o‘yinlari, munosabatli muhokamalar, loyihaviy ishlar, Jigsaw metodi va keys stadiyalari kabi interfaol usullar talabalarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash, real hayotiy vaziyatlarni simulyatsiya qilish va o‘zaro hamkorlik orqali ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Shuningdek, ijtimoiy kompetentlik darajasini baholash va monitoring qilishda kuzatish, tengdoshlar va o‘z-o‘zini baholash, loyiha natijalarini tahlil qilish hamda portfoliolardan foydalanish muhim usullar sifatida ko‘rsatildi.

Oliy ta‘lim muassasalari o‘quv dasturlariga ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan interfaol modullarni kengroq joriy etishlari lozim.

Professor-o‘qituvchilarning interfaol metodlardan samarali foydalanish bo‘yicha malakasini oshirish kurslari va treninglarini muntazam tashkil etish zarur.

Interfaol metodlar asosida talabalarning ijtimoiy kompetentligini baholash uchun maxsus baholash mezonlari va rubrikalarini ishlab chiqish va ularni ta‘lim amaliyotiga tatbiq etish tavsiya etiladi.

Talabalarda ijtimoiy mas‘uliyat va fuqarolik faolligini oshirish maqsadida ijtimoiy ahamiyatga molik loyihalarda ishtirok etishlarini rag‘batlantirish zarur.

Ta‘lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini integratsiya qilish orqali interfaol muhitni yanada boyitish va talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratish muhimdir.

Interfaol metodlarning keng qo‘llanilishi talabalarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytiribgina qolmay, balki ularni kelajakdagi ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli tayyorlashga, jamiyatning faol va mas‘uliyatli a‘zolari sifatida shakllanishlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Rubin, Kenneth H., and Karen L. Bierman, muharrirlar. Ijtimoiy Kompetentlik Qollanmasi. New York: The Guilford Press, 2006.

[2] Biggs, John, and Catherine Tang. Universitetda Sifatli O‘rganish Uchun O‘qitish. 4th ed. Maidenhead: Open University Press/McGraw-Hill Education, 2011.

[3] Spatola, N., and Rosato, R. "Oliy ta'limda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish: Intervensiya tadqiqotlarining tizimli ko'rib chiqishi." *Universitet O'qitish va O'rganish Amaliyoti Jurnali*, vol. 17, no. 2, 2020, pp. 1-19.

[4] Ghaith, Ghazi. "Kooperativ O'rganishning Talabalarning Ijtimoiy Kompetentligi va Akademik Yutuqlariga Ta'siri." *Ta'lim Texnologiyalari Tadqiqot va Rivojlanish*, jild. 51, son. 4, 2003, bet. 81-91.

[5] Toyer, Bridgette W., and Lisa K. Marks. "Ijtimoiy va hissiy ko'nikmalarni oliy ta'limda rivojlantirish: o'qitish va o'rganish yondashuvlarining tizimli tahlili." *Oliy Ta'lim Tadqiqot va Taraqqiyot*, vol. 42, no. 5, 2023, pp. 1068-1082.